

بررسی پیامدهای بحران کرونا در جهان بر مبنای روش

اسپریگنز^۱

محمد ملک‌زاده^۱

چکیده

هدف: روابط بین‌الملل تحت تأثیر پدیده کرونا طی دو سال گذشته، دارای وضعیتی منحصر به فرد بود. در شرایطی که بسیاری از محققان بین‌المللی بر اساس شواهد موجود پیش‌بینی می‌کنند که وضعیت جهان در دوره پسا کرونا تحت تأثیر این ویروس عالم‌گیر به تغییر و تحولاتی گسترده‌تر منتهی می‌شود، هدف از بررسی پیامدهای بحران کرونا در عرصه‌های مختلف بین‌المللی، اتخاذ تصمیمات مناسب در مواجهه با این پدیده استثنایی و مقابله با تهدیدها و پیامدهای بین‌المللی آن بود. **روش:** این پژوهش از روش توماس اسپریگنز که غالباً در مواجهه با بحرانها و تحلیل آنها کاربرد دارد، در چهار مرحله مشاهده بحران، بررسی علل و ریشه‌های بحران، ارائه نظم مطلوب و پیش‌بینی راههای برون‌رفت از بحران استفاده کرد. **یافته‌ها:** پیامدهای مهمی تحت تأثیر بحران کرونا در ابعاد مختلف سیاسی، اقتصادی، فرهنگی و امنیتی جهان، مورد انتظار است که می‌تواند نظامهای سیاسی را با شاخصها و مؤلفه‌های جدیدی مواجه کند و چالشهای جدیدی را به وجود آورد. **نتیجه‌گیری:** نتایج تحقیق، ناکارآمدی مدیریت موجود بین‌المللی را نشان داد و بر ضرورت تغییر و تحولات جدی در نظام بین‌الملل تأکید کرد. در این خصوص پیشنهادهایی در راستای شکل‌گیری نظم نوین جهانی در دوره پسا کرونا ارائه شد.

واژگان کلیدی: امنیت جهانی، روش اسپریگنز، کووید ۱۹، روابط بین‌الملل.

◆ دریافت مقاله: ۰۰/۰۶/۱۰؛ تصویب نهایی: ۰۰/۱۰/۲۳.

۱. دکترای مدرسی معارف اسلامی، گرایش انقلاب اسلامی. استادیار پژوهشگاه فرهنگ و اندیشه اسلامی / نشانی: تهران، خیابان شهید بهشتی، خیابان شهید احمد قصیر (بخارست)، خیابان پژوهشگاه پلاک ۲ / نامبر: ۸۸۷۶۷۹۲ / Email: malekzadeh1350@gmail.com

الف) مقدمه

حوادث، بلايا و بیماری‌های فراگیر اجتماعی از قدیمی‌ترین موضوعاتی‌اند که در طول تاریخ، جوامع مختلف را به خود گرفتار ساخته‌اند. در تاریخ بشر، از جمله در یکی دو قرن اخیر، بیماری‌های فراگیری از قبیل طاعون، گونه‌های مختلف آنفلوانزا و اچ.آی.وی، در مناطق مختلف جهان شیوع یافته و بحرانهایی را نیز به وجود آورده است؛ اما همه‌گیری هیچ کدام از آنها مانند ویروس کرونا این گونه جهانی نبوده و شاید برای نخستین بار است که یک بیماری در تمام نقاط دنیا شیوع یافته و سرتاسر جهان را درگیر خود ساخته باشد. گسترش سریع ویروس کرونا در جهان را شاید به گفته دبیرکل سازمان ملل، بتوان فراگیرترین بحران دهه‌های اخیر در نظام بین‌الملل توصیف کرد.^۱ بحرانی که در مدتی کوتاه همه جهان را درنوردید و تمام کشورها، اعم از توسعه‌یافته یا در حال توسعه را درگیر خود ساخت. این پدیده از جهات مختلف نیاز به بررسی و پژوهش دارد که یکی از مهم‌ترین آنها، با توجه به تحت تأثیر قرار گرفتن نظم بین‌الملل، بررسی پیامدهای بین‌المللی بحران کروناست.

شرایط کنونی جهان درگیر با این پدیده پیچیده، چشم‌انداز نه چندان روشنی از دوران پساکرونا به تصویر کشیده است. اینکه سرانجام شرایط پیچیده این جهان مدرن در زورآزمایی با یک ویروس کوچک چگونه خواهد بود؛ روابط بین‌الملل به چه سمت و سویی خواهد رفت و سیاست بین‌الملل و ساختارهای اقتصادی، فرهنگی و امنیتی جهان دچار چه تغییر و تحولاتی خواهند شد، از جمله سؤالات بحث‌برانگیز کنونی به شمار می‌روند که پاسخ به آنها نیازمند صرف زمان برای انجام تحقیقات و پژوهشهای فراوان است. در حال حاضر پاسخ دقیق به این سؤالات، به عوامل متعددی همچون روشن شدن میزان تداوم این بحران، نحوه عملکرد و مواجهه حکومتها، سازوکارهای جهانی، نهادهای بین‌المللی، تحولات علمی و موضوعاتی از این دست بستگی دارد؛ اما با توجه به گذشت قریب به یک سال از نمایان شدن این پدیده و با در نظر گرفتن برخی واقعیهایی که از هم اکنون آشکار شده است، می‌توان بخشی از تأثیرات و پیامدهای این بحران را در گستره جهانی، تبیین و تحولات احتمالی را مطالعه و بررسی کرد.

ب) چارچوب نظری و روش تحلیل

محققان علوم مختلف برای بررسی هر پدیده یا موضوع مطالعاتی، عموماً آن را در یک قالب منسجم یا به اصطلاح، چارچوب «روش‌شناختی»^۲ قرار می‌دهند تا بتوانند موضوع مد نظر را به صورت روشمند و منسجم

1. <https://www.irna.ir/news/83769286>

2. Methodological

مطالعه و بررسی کنند و ارتباط میان بخشهای مختلف آن را توضیح دهند. در این مقاله برای مطالعه و بررسی بحران کرونا و پیامدهای آن در جهان، از رهیافت اسپریگنز کمک خواهیم گرفت.

توماس ای. اسپریگنز (۱۹۱۷-۲۰۰۶ م) استاد علوم سیاسی در دانشگاههای آمریکا بود. وی بر اساس مدل چهارگانه خویش معتقد بود که یک محقق برای فهم هر پدیده یا بحران سیاسی، در دستگاه فکری خویش باید چهار گام را طی کند: مشاهده بحران، بررسی ریشه‌های بحران، ارائه نظم مطلوب و پیش‌بینی راههای برون‌رفت از بحران (اسپریگنز، ۱۳۸۲). بخش اول این مدل؛ یعنی مشاهده دقیق بحران و بی‌نظمی در یک پدیده سیاسی- اجتماعی، برای درک و فهم صحیح آن پدیده بسیار حائز اهمیت است؛ زیرا بدون مشاهده دقیق نمی‌توان گامهای بعدی را برداشت. تشخیص علل و ریشه‌های بحران، منوط به مشاهده و فهم دقیق بحران است؛ چنانکه معرفی نظم مطلوب و به تصویر کشیدن وضعیت مناسب برای پدیده مورد بحث و همچنین ارائه پیشنهادها و توصیه‌هایی که به نظر محقق می‌تواند به بهترین وجه برای حل بحران به کار آید نیز بدون مشاهده و بررسی دقیق جوانب مختلف بحران امکان‌پذیر نیست. (همان)

هدف اصلی این مقاله، مطالعه و بررسی عملکرد پدیده کرونا و پیامدهای آن در جهان است که بیشتر به بخش نخست رهیافت اسپریگنز (مشاهده و بررسی بحران) اختصاص خواهد یافت. لذا بخشهای دیگر این رهیافت که به بررسی ریشه‌های بحران، ارائه نظم مطلوب و راههای برون‌رفت اختصاص دارند، موضوع اصلی این مجال نیستند و تنها با اشاره‌ای مختصر از آنها عبور خواهیم کرد.

ج) مبانی مفهومی

۱. امنیت بین الملل

امنیت به عنوان یکی از ضروری ترین نیازهای جوامع، در اصطلاح به معنای «حالت فراغت نسبی از تهدید یا حمله یا آمادگی برای رویارویی با هر تهدید و حمله» تعریف شده است (آشوری، ۱۳۸۷: ۳۸). امنیت بین المللی را حالتی می دانند که در آن، قدرتها در حالت تعادل و بدون دستیازی به قلمرو یکدیگر به سر برند و وضع موجود در خطر نیفتد (علی بابایی، ۱۳۸۵: ۳۱). بر اساس این تعریف، هرگاه یکی از قدرتها یا هر عامل دیگری موجب تهدیدی در جهان شود، امنیت بین المللی به خطر خواهد افتاد.

۲. روابط بین الملل

نظام بین الملل به عنوان نهادی حاصل از نبرد قدرت در روابط بین الملل، متشکل از جهانی است که بالغ بر ۲۰۰ کشور را در خود جای داده است (ملکزاده، ۱۳۹۹: ۴۹). در این چارچوب، روابط بین الملل را می توان به مجموعه اقدامات و کنشهای متقابل همه واحدهای حکومتی و نهادهای دولتی یا غیر دولتی از اعضای جوامع مختلف و همچنین روندهای سیاسی میان ملتها اطلاق کرد. (جمالی، ۱۳۸۵: ۲۰۸)

۳. کووید ۱۹

کووید ۱۹ یا ویروس کرونا^۱ برگرفته از نام علمی خانواده بزرگی از ویروسهاست که به طور طبیعی در پستانداران و پرندگان شیوع پیدا می کند. تاکنون هفت نوع کروناویروس منتقل شده از حیوان به انسان، کشف شده است که آخرین نوع آنها، کروناویروس سندرم حاد تنفسی ۲ بود که دسامبر ۲۰۱۹ در شهر ووهان کشور چین با ویژگی همه گیری در انسان شیوع پیدا کرد و پس از مدت کوتاهی تمام جهان را درگیر خود ساخت (یاوی ژانگ، ۲۰۰۸).

تحقیقات محققان نشان می دهد کروناویروس از خانواده ویروسی است که نخستین بار در دهه ۱۹۶۰ کشف شد (تیرل، ۱۹۶۵). مطالعه و تحقیق روی این دسته از ویروسها از سال ۱۹۶۰ تا اواسط دهه ۱۹۸۰ به طور مداوم ادامه داشت (ویزی، ۱۹۹۱). در خصوص منشأ دقیق این ویروس تاکنون دیدگاه واحدی از سوی محققان ارائه نشده است؛ اما بسیاری منشأ آن را حیواناتی مانند خفاش، مورچه خوار یا حیوانات دیگر دانسته اند؛ زیرا

1. Coronaviruses
2. SARS-CoV-2
3. Yawei Zhang
4. Tyrrell
5. Visy

بسیاری از نخستین کسانی که به آن مبتلا شدند، کارگرانی در بازار غذاهای دریایی هوانان کشور چین بودند که در معرض تماس بیشتر با این گونه حیوانات قرار داشتند. (مایرز، ۲۰۲۰)

د) پیشینه

با توجه به جدید بودن موضوع این تحقیق، نگارنده اثری مستقل و جامع که به بررسی پیامدهای اپیدمی کرونا در عرصه جهانی پرداخته باشد، نیافت. این موضوع اغلب در خلال برخی همایشهای ملی و بین‌المللی توسط محققان مختلف ارائه شده است. در همایش ملی «بحران کرونا و چالشهای فلسفه سیاسی - اجتماعی غرب» (اسفند ۱۳۹۹) که توسط پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی برگزار شد، مباحثی در خصوص «چالش نظریه‌های غربی»، «پیامدهای تمدنی بحران کرونا» و «کرونا و چالشهای نظم نوین لیبرال دموکراسی» طرح شد. در این رابطه همچنین برخی نشستها و کرسی‌های علمی نیز از سوی مراکز مختلف علمی مانند پژوهشگاه فرهنگ و اندیشه اسلامی برگزار شده است که نگارنده این سطور نیز یک کرسی علمی با عنوان پیامدهای بحران کرونا در روابط بین‌الملل در خرداد ۱۳۹۹ ارائه کرده است.

در تحقیق حاضر، نگارنده در چارچوب روش اسپریگنز، ضمن مشاهده و تبیین وضعیت موجود در ابعاد و سطوح مختلف، به بررسی پیامدهای بحران جهانی ناشی از کرونا و راههای برون‌رفت از آن می‌پردازد که با توجه به نبود تحقیقات مشابه و مکتوب در این زمینه، این تحقیق در نوع خود، بدیع به شمار می‌رود.

ه) مشاهده و بررسی بحران

مرحله اول مدل اسپریگنز، مشاهده و بررسی بحران است. لذا این بخش از مقاله که به مشاهده و شناسایی بحران کرونا و پیامدهای آن در جهان اختصاص دارد، از اهمیت اساسی برخوردار است و زیربنای مراحل بعدی محسوب می‌شود. بر این اساس، می‌توان برخی از مهم‌ترین پیامدهای بحران کرونا را در جهان، به شرح ذیل مشاهده و بررسی کرد.

۱. کاهش گرایشها به جهانی شدن

گرایش به جهانی شدن از مهم‌ترین ویژگی‌های عصر مدرنیته است که تحت تأثیر عواملی همچون «فشاردگی و درهم‌تنیدگی جهانی» و «وابسته‌تر شدن بخشهای مختلف جهان به یکدیگر» پدید آمد (گل‌محمدی، ۱۳۸۱: ۱۹). این گرایشها بیشتر از سوی جوامع صنعتی و کشورهای در حال توسعه که ارتباطات و وابستگی

۴۵۸ ♦ بررسی پیامدهای بحران کرونا در جهان بر مبنای روش اسپریگنز

جهانی بیشتری داشتند، رواج یافت. از این رو، از آمریکای شمالی و اروپا به عنوان پرچمداران اصلی جهانی شدن می‌توان یاد کرد. به ویژه بعد از فروپاشی اتحاد جماهیر شوروی، روند جهانی‌سازی سرعت بیشتری به خود گرفت. در این دوره برای کشورهای غربی این امکان فراهم آمد تا به دور از ترس و تهدیدهای ناشی از گسترش ایدئولوژی کمونیستی در زمان اتحاد جماهیر شوروی، مرزهای سیاسی و فرهنگی و اقتصادی خود را باز کرده و قوانین اقتصادی و بین‌المللی جدید و آزادتری را پایه‌ریزی کنند. دیدگاه باز ایجاد شده در فضای اقتصادی سبب شد تا شرکتها امکانات جدیدی به دست آورند و رقابت بین آنها نیز تقویت شود. همزمان صنایع بزرگ، محل تولید را به مناطقی منتقل ساختند که به لحاظ هزینه نیروی کار انسانی، ارزان‌تر بود. این تغییر مکانی برای شرکتها و صنایع، بخشهای بزرگی از جوامع صنعتی مانند ایالات متحده را که تا قبل از آن مکان اصلی تولیدات مختلف صنعتی به شمار می‌رفتند، به شهرهای فاقد صنایع تولیدی و وابسته به جوامع در حال توسعه تبدیل کرد. (داشدرج، ۲۰۲۰)

برخی تحلیلگران سیاسی مانند زوریگت داشدرج، از پژوهشگران مرکز اقتصاد اتریش، بر این باورند که در دورهٔ پساکرونا، جهان شاهد روند معکوس جهانی‌سازی در اقتصاد و سیاست بین‌الملل خواهد بود (همان)؛ زیرا پدیده‌ای مانند کرونا که محدودیت زیادی در ارتباط میان کشورها برقرار ساخته، به دلیل کاهش شدید ارتباطات بین‌المللی، سبب تقویت نگاه کشورها به داخل شده است. لذا برخی همچون شونبورن، اسقف اعظم وین و کاردینال کلیسای کاتولیک اتریش، تصریح کردند که امروز بحران کرونا جهان را مجبور به مرور و ارائهٔ بازتعریف دربارهٔ جهانی‌سازی و بسیاری از مفاهیم شکل گرفته در سطح سیاست و روابط بین‌الملل کرده است (شونبورن، ۲۰۲۰). به دنبال این وضعیت، می‌توان پیش‌بینی کرد که جنبشها و رویکردهای ملی انزواطلبانه در زمان پساکرونا به شدت افزایش خواهند یافت و ما شاهد یک اختلال بزرگ در تمامی زیرساختهای جهانی خواهیم بود که مهم‌ترین وجه آن، رکود اقتصادی بی‌سابقهٔ جهانی است که تأثیر مستقیم بر سیستم سیاسی جهانی نیز خواهد گذاشت (شافرم و همکاران، ۲۰۲۰). در مجموع، از دید این پژوهشگران، جهان پساکرونا با تغییراتی مواجه خواهد شد که مهم‌ترین ویژگی آن را می‌توان حرکت به سمت توسعهٔ درون‌زا با تکیهٔ بیشتر بر ظرفیتهای داخلی و پتانسیلهای داخلی و بومی دانست.

۲. تهدید امنیت بین‌المللی

مسئلهٔ امنیت در ابعاد مختلف ملی، منطقه‌ای و بین‌المللی، همواره مورد توجه صاحب‌نظران حوزهٔ روابط بین‌الملل بوده و با توجه به روند فزایندهٔ وابستگی کشورها به یکدیگر، حفظ امنیت بین‌المللی و جهانی بیش از گذشته بر سرنوشت ملتها و دولتها تأثیرگذار است (ستوده، ۱۳۹۶: ۳۵). شواهد بسیاری از تهدید امنیت

1. Zorigt Dashdorj

2. Schonborn

3. Schafjerm, Martinek & Kushwaha

بین‌المللی توسط بحران کرونا حکایت دارد. بررسی‌های موجود، فرضیه گسترش این تهدید را در ابعاد و سطوح مختلف برای دوران پسا کرونا تقویت می‌کند. پژوهشگران مؤسسه حفظ صلح و مدیریت مناقشات آکادمی نظامی وین، در ویژه‌نامه‌ای که آوریل ۲۰۲۰ منتشر شد (گن و فرانک، ۲۰۲۰)، سه سناریوی احتمالی برای آینده جهان پسا کرونا و وضعیت امنیت جهانی در آن دوران پیش‌بینی کردند.

نخست: سناریوی تداوم وضعیت موجود؛ این به معنای عدم تغییرات حاد در روابط بین‌الملل و تداوم همان روندهایی است که قبل از شیوع بحران کرونا در جهان در حال انجام بودند. این وضعیت شامل تداوم در منازعات چند قطبی، تضعیف بیشتر سازمانهای بین‌المللی، ظهور نظامهای چندجانبه‌گرا و تضعیف نظام سیاسی و فرهنگی کشورهاست.

دوم: سناریوی خوش‌بینانه برای آینده جهان پسا کرونا؛ بر اساس این سناریو، شیوع این بیماری همه‌گیر در کشورها، امکان ایجاد زیرساختهای مثبت و مفید را فراهم می‌آورد. در این صورت می‌توان امیدوار بود که با مجموعه‌ای از رفتارها و همکاری‌های چندجانبه میان کشورها در چارچوب نظم بین‌المللی و با هدف حل مناقشات بین‌المللی روبه‌رو باشیم. با این وجود، تجربه‌های تاریخی ثابت کرده است که در چنین شرایطی، خوش‌بینی‌ها هیچ‌گاه درست از آب در نیامده‌اند و نباید به خروجی چندان مثبتی از این بحران امیدوار بود.

سوم: سناریوی بدبینانه و احتمالاً تا حدود زیادی واقع‌بینانه؛ بر اساس این سناریو، جهان می‌بایست خود را برای یک دوره جنگ سرد جدید میان قدرتهای جهانی از جمله ایالات متحده آمریکا، چین و متحدین آنها آماده کند. پیامد این وضعیت، تشدید بحرانهای جهانی و تهدید امنیت بین‌الملل در دوره پسا کرونا خواهد بود. با توجه به این پیش‌بینی می‌توان به برخی از مهم‌ترین ملاحظات امنیتی تحت تأثیر بحران جهانی کرونا در نظام بین‌الملل اشاره کرد.

یک) بی‌ثباتی اتحادیه‌های سیاسی و اقتصادی با افزایش جنبشهای ملی‌گرایانه

در شرایط همه‌گیری بحران کرونا در نظام بین‌الملل، افزایش گرایشهای ملی‌گرایانه با هدف حفظ منافع ملی در کشورها دور از انتظار نیست؛ طبعاً باید تبعات منفی امنیتی، سیاسی و اقتصادی چنین روندی را در عرصه روابط بین‌الملل انتظار داشت. از جمله تبعات منفی این وضعیت که احتمال آن را باید قوی دانست، می‌تواند فروپاشی اتحادیه‌های سیاسی و اقتصادی و افزایش یکجانبه‌گرایی‌ها در جهان باشد. دکتر والتر فایشتینگر، رئیس سابق مؤسسه تضمین صلح و مدیریت مناقشه آکادمی ایالتی دفاع وین، با توجه به شرایط حساس اتحادیه اروپا، همبستگی میان این اتحادیه را در بحران فعلی، در معرض خطر فروپاشی می‌داند. وی معتقد

۴۶۰ ♦ بررسی پیامدهای بحران کرونا در جهان بر مبنای روش اسپریگنز

است بحران کرونا بر روابط داخلی و خارجی کشورهای اروپایی تأثیرات بسزایی داشته است و احتمالاً مناسبات گذشته را دستخوش تغییرات بیشتر خواهد کرد (گارتنر، ۲۰۲۰). بر اساس این دیدگاه، بحران کنونی ناشی از همه‌گیری کرونا موجب شد ضعف اساسی ساختاری دولتها، به ویژه در اروپا آشکار شود و نوعی افراط و تفریط در مواجهه با این بحران و مدیریت آن از سوی دولتهای اروپایی مشاهده شود؛ به طوری که برخی آن را بسیار کم‌اهمیت جلوه دادند و موجب تشدید بحران کرونا و مرگ و میرهای ناشی از آن در کشورهای خود شدند. در مقابل، برخی مانند اتریش، به حد افراط‌گونه با آن برخورد کردند و با اعمال محدودیتهای شدید و گسترده، کشور را به حالت مرگ موقت کشاندند (همان). بر اساس این دیدگاه، می‌توان ادعان کرد که تحت تأثیر بحران کرونا، همبستگی در اتحادیه اروپا بیش از پیش شکننده‌تر شده است؛ جنبش برگزیت^۲ به معنای «خروج بریتانیا از اتحادیه اروپا» می‌تواند مثالی عملی برای این وضعیت باشد که احتمالاً در آینده به کشورهای دیگر اروپایی نیز سرایت خواهد کرد. از این رو، تشدید گرایشهای ملی‌گرایانه و به دنبال آن، فروپاشی اتحادیه اروپا می‌تواند یکی از پیامدهای جدی بحران کرونا به شمار آید؛ پدیده‌ای که دارای پیشینه تاریخی نیز می‌باشد. شرایط کنونی شیوع و ویروس کرونا در جهان را می‌توان با شیوع آنفولانزای اسپانیایی در زمان جنگ جهانی اول مقایسه کرد. بر اساس شواهد تاریخی، شیوع این ویروس در طول و بعد از جنگ جهانی اول، ظهور ملی‌گرایی افراطی و فاشیسم را به همراه داشت. (همان)

دو) تهدید امنیت فردی و اجتماعی

یکی دیگر از پیامدهای بحران جهانی کرونا، تهدید امنیت فردی و اجتماعی بوده است. از جمله ملاحظات امنیتی در این رابطه را می‌توان احتمال گسترش جنگهای بیولوژیک دانست. جنگ بیولوژیک را «به کارگیری عمدانه برخی از سموم و میکروارگانیسم‌هایی که منشأ آنها عموماً میکروبی، گیاهی یا حیوانی است، برای ایجاد بیماری یا مرگ در انسانها، حیوانات و محصولات زراعی» تعریف کرده‌اند (داسیلو، ۱۹۹۹). سلاحهای بیولوژیک نیز که به عنوان تسلیحات کشتار جمعی شناخته می‌شوند، شامل میکروارگانیسم‌هایی می‌باشند که پس از ورود به بدن میزبان، آن را آلوده کرده، باعث بیماری کشنده یا ناتوان ساختن او می‌شوند (کومار و همکاران، ۲۰۱۱). پیشینه اقدام برای توسل به جنگهای بیولوژیک، توسط برخی دولتها در قرن بیستم آغاز شد و در طول جنگ جهانی اول و سپس جنگ جهانی دوم مورد توجه بسیاری از کشورها قرار گرفت (کاروس، ۲۰۱۷). صرف نظر از صحت و سقم دیدگاههای مربوط به ساختگی بودن ویروس کرونا، این پدیده با توجه به آشکار شدن تأثیرات عمیق و گسترده آن در ابعاد سیاسی، اقتصادی، فرهنگی و... در جهان، دیدگاه متخصصان بیولوژیست را که معتقدند سلاحهای بیولوژیک می‌تواند بسیار قوی‌تر و

1. Gartner

2. Brexit

3. <https://sccr.ir/news/10610/1>

کشنده تر از انواع سلاحهای دیگر باشند، به اثبات می‌رساند (زیلینسکاس،^۱ ۱۹۹۰: ۴۴-۷۲؛ همو، ۱۹۹۲). آشکار شدن تأثیرات بسیار مخرب و گسترده ویروس کرونا در گستره جهانی، احتمالاً باعث خواهد شد تا این ویروس که فرضیه بیولوژیک بودن آن نیز قوی است، به عنوان الگو و مشوقی برای تولید و توسعه سایر سلاحهای بیولوژیکی توسط قدرتهای سلطه‌گر و تروریستهای تحت حمایت آنها قرار بگیرد و در نتیجه، به گسترش جنگهای بیولوژیک در جهان بینجامد.

از دیگر ملاحظات امنیتی در سطوح فردی و اجتماعی می‌توان به تهدید امنیت روانی، با توجه به افزایش صدمات روحی ناشی از بحران کرونا در جهان اشاره کرد. از دیدگاه روان‌شناسان، گسترش بیماری‌ها یکی از عوامل مهم در به خطر انداختن بهداشت روانی و سلامت روحی انسانها به شمار می‌رود (رک: جی کورتیس، ۲۰۰۰). پژوهشگران و روان‌شناسان اجتماعی همچنین بر این باورند که انسانها برای آرامش خاطر خود نیاز به حضور در اجتماع دارند؛ زمانی که افراد در گروهها و اجتماعات قرار می‌گیرند، تحت تأثیر ارتباطات اجتماعی، به رفتارهای مورد قبول اقدام می‌کنند (مهرآرا، ۱۳۷۳: ۳۳۶). یکی از پیامدهای بحران کرونا، تصمیم دولتها برای اجرای طرح فاصله اجتماعی، قرنطینه کردن مردمان کشور خود و تشویق آنان به خارج نشدن از خانه‌ها بود. بررسی‌ها و شواهد نشان داده‌اند قرنطینه کردن و در خانه ماندن، عامل بروز بسیاری از مسائل روحی و روانی در خانواده‌ها شده و معضلات روحی فراوانی برای افراد به وجود آورده است. این معضلات به حدی است که هم اینک بسیاری از متخصصان درباره رشد اختلالات روحی دوران پسا کرونا هشدار داده و انجام مراقبتهای سلامت روان را برای افراد درگیر با این بیماری ضروری دانسته‌اند.^۲ عدم توجه کافی به این وضعیت می‌تواند تأثیرات عمیقی بر جوامع و اجتماعات بگذارد و دولتها و کشورها را با مسائل و مشکلات اجتماعی جدیدی مواجه سازد.

سه) تهدید امنیت اخلاقی با تشدید اقدامات غیر اخلاقی دولتها

یکی از پیامدهای بحران کرونا در جهان، رواج بی‌اخلاقی‌ها و تشدید انواع اقدامات غیر انسانی از سوی دولتهاست. در بحبوحه بحران کرونا، بسیاری از اقدامات غیر اخلاقی مانند سرقت ماسکهای ارسالی و لوازم پزشکی به اتحادیه اروپا توسط تعدادی از کشورهای عضو این اتحادیه یا دولت آمریکا اتفاق افتاد که برخی آن را «دزدی مدرن» نامیدند.^۳ تبعیض در درمان بیماران و عدم توجه و رسیدگی به بیماران سالمند، رنگین پوست، تهیدست، غیر بومی و... نیز موارد دیگری از این گونه اقدامات غیر انسانی و غیر اخلاقی است که در این ایام اتفاق افتاد. در گزارشی که از اوضاع پزشکی و بهداشتی در آمریکای کرونایافته انتشار یافت، اعلام شد که مقامات این کشور بر اساس دستورالعملی در ایالتهای آمریکا، استفاده از تجهیزات پزشکی به

1. Zilinskas

2. <https://plus.irna.ir/news/83775950>

3. <https://www.javanonline.ir/fa/news/997091>

۴۶۲ ♦ بررسی پیامدهای بحران کرونا در جهان بر مبنای روش اسپریگنز

ویژه دستگاہهای تنفس مصنوعی برای افراد مسن، معلولان ذهنی و بیماران سرطانی مبتلا به کرونا را ممنوع کرده و بر اختصاص این دستگاہها به افراد سالم و جوان تأکید کرده‌اند. همچنین بر اساس گزارش روزنامه نیویورک تایمز، دولت آمریکا با برخورد تبعیض آمیز نسبت به بیماران مبتلا به ویروس کرونا، به مناطقی از این کشور که بیشتر ساکنان آن سیاه‌پوست‌اند، برای تأمین تجهیزات پزشکی توجه نمی‌کند.^۱ در انگلستان نیز اعلام شد که بر اساس دستورالعملی، پزشکان انگلیسی وادار به تبعیض بین بیماران مبتلا به کرونا شده و از آنان خواسته شده ظرفیتهای موجود درمانی را صرف بیمارانی که شانس کمتری برای درمان دارند، نکنند؛ بلکه آن را به سمت بیمارانی هدایت کنند که از شانس بالاتری برای زنده ماندن برخوردارند. بر اساس این دستورالعمل، انجمن پزشکان بریتانیا همچنین به پزشکان توصیه کرد که خود باید بلافاصله درباره شایستگی بیمارانی که به مراکز پزشکی برای دریافت خدمات درمانی مراجعه می‌کنند تصمیم‌گیری کنند؛ این دستورالعمل از پزشکان انتظار دارد همه بیماران را به صورت یکسان درمان نکنند؛ زیرا به عقیده آنان «هرچند تمام افراد با یکدیگر یکسان هستند، اما این به این معنا نیست که همه باید به طور یکسان درمان شوند».^۲

چهار) تهدید امنیت اقتصادی با رکود اقتصادی در جهان

مباحث مربوط به رکود اقتصادی تحت تأثیر بحران کرونا، در دو بُعد اقتصاد ملی و اقتصاد جهانی قابل طرح‌اند. از دیدگاه برخی کارشناسان اقتصادی، بحران کرونا بی‌سابقه‌ترین رکود اقتصادی حتی برای قدرتمندترین اقتصادهای جهانی پدید آورده است (شافرم و همکاران، ۲۰۲۰). برای مثال، یک قدرت بزرگ اقتصادی مانند چین، طی سه دهه گذشته، تقریباً همه‌ساله رشد اقتصادی بالای پنج درصد را تجربه کرده و در این مدت حتی چندین سال متوالی رشد بالای ۱۰ درصدی را نیز برای اقتصاد این کشور رقم زده است. اما پس از بحران کرونا، بر اساس آمارهای صندوق بین‌المللی پول، تولید ناخالص داخلی چین در سه ماهه اول سال ۲۰۲۰ میلادی، کاهش ۳۶٫۶ درصدی داشت. این میزان از رکود اقتصادی برای اقتصادهای کشورهای اروپایی مانند فرانسه، اسپانیا و ایتالیا هم که بیشترین آمار مبتلایان را داشتند، قابل مشاهده است. از این رو، سازمانهای اقتصادی بین‌المللی مانند صندوق بین‌المللی پول، اعلام کردند جهان تحت تأثیر بحران کرونا وارد رکود شدید اقتصادی شده است که احتمالاً بدتر از بحرانهای اقتصادی قبل از این خواهد بود. در بحران سال ۲۰۰۹، اقتصاد جهان حدود یک دهم درصد کوچک‌تر شد، اما اکنون مؤسسه مالی بین‌المللی می‌گوید که اقتصاد جهانی در پایان سال ۲۰۲۰ در خوشبینانه‌ترین حالت حدود ۵/۱ درصد کوچک‌تر شده است.^۳ در همین زمان، «سازمان توسعه و همکاری‌های اقتصادی سازمان ملل» هشدار داد که در آینده برخی از اقتصادهای بزرگ جهان وارد رکود بیشتری می‌شوند و سالها طول خواهد کشید آسیب

1. <https://www.mizanonline.com/fa/news/609835>

2. <https://www.irna.ir/news/83736063>

3. <https://www.dv.com/fa-ir>

اقتصادی ناشی از کرونا جبران شود.^۱ بستن مرزها و ایجاد محدودیت در خطوط ارتباطی زمینی، هوایی و ریلی میان کشورها، به ویژه تمام کشورهایی که وابستگی بودجه‌ای به صادرات کالاها یا صنعت گردشگری دارند، در کنار افزایش بیکاری و تعطیلی کارخانجات و ...، به این رکود دامن زده است و در بلندمدت می‌تواند تأثیرات بیشتری در تضعیف اقتصاد جهانی برجا گذارد.

در مجموع، از دید پژوهشگران سیاسی و اقتصادی، جهان پساکرونا به دنبال رکود گسترده اقتصادی ناشی از کاهش شدید ارتباطات بین‌المللی، به ناچار با تغییراتی مواجه خواهد بود که مهم‌ترین ویژگی آن، حرکت به سمت توسعه اقتصادی درون‌زا با تکیه بیشتر بر ظرفیتها و پتانسیلهای بازار و نیروی کار داخلی و بومی است. (شافرم و همکاران، ۲۰۲۰)

در این رابطه همچنین می‌توان به تعمیق شکاف میان کشورهای در حال توسعه و کم‌برخوردار با کشورهای صنعتی اشاره کرد که به گفته محققان اکسفام، انتظار می‌رود اهداف توسعه پایدار در این کشورها، ۱۰ سال بیشتر از حد انتظار به طول بینجامد و دست کم ۱۰ سال طول می‌کشد تا مردم از پیامدهای این بحران‌رهایی یابند.^۲

پنج) تهدید امنیت علمی با رکود علمی در جهان

امنیت علمی هر کشور در گرو تولید و توسعه علم و فناوری است. یکی از پیامدهای بحران کرونا در وضعیت فعلی و احتمالاً دوره پساکرونا، تأثیر نامطلوبی است که بر تحصیل و آموزش و فراگیری علم و دانش می‌گذارد. بر اساس آمارهای اعلام شده از سوی یونسکو، تا تاریخ ششم مارس ۲۰۲۰، حدود ۲۹۱ میلیون دانش‌آموز از پیش‌دبستانی تا دبیرستان به دلیل تعطیلی گسترده آموزشگاهها توسط دولت‌ها در مواجهه با شیوع کرونا، به اجبار از حضور در مدارس محروم شدند (یونسکو، ۲۰۲۰). این وضعیت، اختلال بزرگی در سیستم آموزشی جهان ایجاد کرده است؛ به طوری که در چهارم اوت ۲۰۲۰ (۱۴ مرداد ۱۳۹۹)، سازمان ملل متحد در گزارشی اعلام کرد همه‌گیری جهانی ویروس کرونا باعث بزرگ‌ترین اختلال تاریخ در آموزش و پرورش بیش از یک میلیارد دانش‌آموز جهان شده و تأثیرات منفی بسیاری بر جا نهاده است.^۳ بر اساس گزارش دبیرکل سازمان ملل متحد، قرنطینه و تعطیلی‌های ناشی از اپیدمی کووید ۱۹ در جهان و محرومیت میلیون‌ها محصل از رفتن به مدارس باعث شده است که «ما اکنون با یک فاجعه نسلی مواجه شویم که می‌تواند توانمندی‌های انسانی را هدر دهد؛ به دهه‌ها پیشرفت آسیب بزند و نابرابری‌های مزمن را وخیم‌تر ساخته و چشم‌انداز پیشرفت کشورها را در دهه‌های آینده تحت تأثیر قرار دهد» (همان). در این وضعیت،

1. <https://www.bbc.com/persian/business-52004383>

2. <https://per.euronews.com/2021/01/25/oxfam-at-least-10-years-for-poor-people-recover-from-economic-consequences-corona>

3. UN chief outlines 'bold steps' for education in the face of COVID-19 disruption.

۴۶۴ ♦ بررسی پیامدهای بحران کرونا در جهان بر مبنای روش اسپریگنز

گرچه برای کاهش این تأثیرات، بسیاری از کشورها به آموزشهای مجازی و اینترنتی روی آورده‌اند؛ اما به دلیل گسترش فقر و محرومیت و فقدان امکانات، بسیاری از این دانش‌آموزان نتوانسته‌اند از آموزش مجازی بهره‌مند شوند و این امر به گفته گروههای حقوق بشری، به شکاف هرچه بیشتر بین فقیر و غنی در جهان دامن زده است. بر اساس گزارشی که از سوی یکی از بنیادهای بین‌المللی نیکوکاری منتشر شد، به خاطر کسری بودجه کشورها و فقر فزاینده ناشی از ویروس کرونا، حدود ۱۰ میلیون کودک شاید دیگر هرگز نتوانند به مدرسه بازگردند.^۱ یونیسف در اوت ۲۰۲۰، طی گزارشی اعلام کرد که در دوران دنیاگیری کرونا و بسته شدن مدارس، یک سوم کودکان در جهان از دسترسی به آموزش از راه دور محروم بوده‌اند. یونیسف از این امر به عنوان «وضعیت اضطراری در آموزش و پرورش جهانی» یاد کرد و گفت در اوج دوران قرنطینه و خانمانی، مدارس نزدیک به یک و نیم میلیارد کودک تعطیل شدند و از این تعداد، «دست کم ۴۶۳ میلیون» کودک مدرسه‌رو، به هیچ وجه به آموزش از راه دور دسترسی نداشتند. در ادامه این گزارش آمده است که «عواقب و بازتاب این امر احتمالاً تا چند دهه آینده در اقتصاد و جوامع مختلف محسوس خواهد بود».^۲ بنابر این، می‌توان پیش‌بینی کرد این بحران در دوره پسا کرونا پیامدهای منفی بسیاری در عرصه‌های علمی جهان برجا خواهد گذاشت.

شش) تهدید امنیت دینی با تشدید محدودیتها در برپایی اجتماعات مذهبی

یکی از پیامدهای بحران کرونا، مخالفت دولتها با برگزاری اجتماعات مختلف و تعطیلی مراسم مذهبی اجتماعی است. تعطیلی مراسم و سنتهای مذهبی و عبادی در سطوح ملی و بین‌المللی، شامل عدم برگزاری نمازهای جمعه و جماعات، مراسم جمعی دعا و نیایش، حج ابراهیمی و تعطیلی مساجد و اماکن مقدسه، جوامع بشری و به ویژه اکثریت پیروان ادیان ابراهیمی را با وضعیت جدیدی مواجه ساخته است؛ به طوری که برخی نسبت به آینده جوامع مذهبی و امکان تضعیف باورهای دینی مؤمنان پس از تعطیلی مراکز دینی و اجتماعات مذهبی و روشن نبودن آینده فرایضی مثل حج تمتع که هر ساله میلیونها زائر از مناطق مختلف جهان برای انجام آن اقدام می‌کنند، ابراز نگرانی کرده و به این باور رسیدند که کرونا آینده مبهمی برای دین و اعتقادات مذهبی مردم رقم خواهد زد. این در حالی است که در مقابل، برخی دیگر معتقدند با توجه به اینکه از دیدگاه روان‌شناسان، دعا و نیایش و انجام تکالیف عبادی عامل مؤثری در سلامتی روحی و جسمی انسانها به شمار می‌رود (ویلیام جیمز، ۱۳۷۶: ۱۵۴؛ لویبرلو، ۱۳۷۱: ۲۲۳)، فطرت بشری هرگز گرایشهای مذهبی خود را با تعطیلی مراکز دینی رها نخواهد کرد. ولی در هر حال، نمی‌توان تأثیرات تشدید محدودیتها در برپایی مراسم و اجتماعات مذهبی را بر جوامع دینی نادیده انگاشت؛ زیرا این وضعیت به ویژه در کشورهای

1. <https://www.radiofarda.com/a/un-warns-world-faces-generational-catastrophe-over-school-closures/30765531.html>
2. <https://www.radiofarda.com/a/30805174.html>

تحت حاکمیت دولتهای سکولار و مخالفان تظاهرات دینی در این کشورها، دستاویزی برای این دولتها شده تا مانع از برگزاری اجتماعات مذهبی و مراسم دینی شوند؛ اقدامی که تا حدود زیادی می‌تواند امنیت دینی و مذهبی شهروندان را تهدید کند.

علاوه بر تهدیدها و ملاحظات امنیتی پیش‌گفته، امکان محدود شدن آزادی‌های فردی و اجتماعی در کشورها به بهانهٔ مقابله با این بحران، تشدید استبداد حکومتی در کشورهای مختلف جهان و تضعیف نهادهای دموکراتیک، از جملهٔ این پیامدها در دورهٔ پسا کرونا می‌باشند. در این رابطه، همچنین می‌توان پیش‌بینی کرد که در دورهٔ پسا کرونا، چالشهای امنیتی - ساختاری که پیش از شیوع بحران اپیدمی کووید ۱۹ در جهان وجود داشتند، احتمالاً تشدید خواهند شد. در این دوره انتظار می‌رود چالشهایی مانند رقابت میان قدرتهای جهانی، درگیری‌های منطقه‌ای در مناطق مختلف جهان و همچنین خطرات امنیتی داخلی کشورها، مانند حملات سایبری، مهاجرت، تروریسم و ... به دلیل تضعیف ساختارهای امنیتی افزایش یابد.

۳. آشکار شدن ضعف قدرتهای جهانی

بحران کرونا ضعف قدرتهای جهانی را در مواجهه با بحرانها آشکار ساخت. در این میان، ضعف مدیریت نظامهای سرمایه‌داری و ناکارآمدی این سیستم که بر مبنای بازار آزاد تنظیم شده، در هنگامهٔ مواجهه با بحرانهای اجتماعی آشکارتر می‌شود. در همان ابتدای شیوع کرونا، به سرعت برخی کالاها ی بهداشتی اولیهٔ مرتبط با این ویروس مانند ژلهای ضد عفونی کننده، ماسک، دستکش و الکل کمیاب شدند؛ فروشگاههای بزرگ زنجیره‌ای در کشورهای بزرگ اروپایی و غربی، خالی از مواد غذایی و حتی دستمالهای بهداشتی شدند. انتشار فیلمهایی که درگیری و نزاع مردم برای به دست آوردن چند دستمال را به تصویر می‌کشیدند، به ضعف آشکار مدیریت دولت در جوامع سرمایه‌داری به هنگام مواجهه با بحرانها تفسیر شد.^۱ در آمریکا که در ماههای متوالی رکورددار جان‌باختگان و مبتلایان به ویروس کرونا شد، بیمارستانها با کمبود دارو، دستگاههای تنفسی، ماسک و لباسهای محافظتی روبه‌رو شدند؛ تا جایی که پزشکان و کادر درمانی بیمارستانهای این کشور در نتیجهٔ کمبود تجهیزات محافظتی، مجبور به استفاده از گانها و ماسکهای یکبار مصرف به صورت مکرر یا اشتراکی شدند و حتی در برخی مراکز به پوشیدن کیسه‌های زباله روی آوردند؛ جمعیت بی‌کار و بی‌خانمان در آمریکا و دیگر کشورهای غربی به سرعت افزایش یافت؛ ده‌ها میلیون آمریکایی در آستانهٔ گرسنگی قرار گرفتند و سایر اتفاقاتی که از ضعف قدرتهای جهانی در مدیریت بحران حکایت داشت.^۲

1. <https://www.bbc.com/persian/blog-viewpoints-52091534>

2. <https://www.mizanonline.com/fa/news/609835>

(و) علل و ریشه‌های بحران

بر اساس الگوی اسپریگنز، برای مداوای بحران، پس از مشاهده و بررسی دقیق تمام جوانب آن، باید علل و ریشه‌های بحران نیز روشن شود. درباره ریشه و اساس شکل‌گیری و گسترش ویروس کرونا در جهان، فرضیه‌های مختلفی مطرح شده که از جمله مهم‌ترین آنها، دو فرضیه «طبیعی» و «ساختگی بودن» ویروس کووید ۱۹ می‌باشد.

طبق دیدگاه اول، این ویروس مانند ویروس‌های سارس و مرس، منشأ حیوانی دارد و از برخی حیوانات به انسان سرایت کرده است (مایرز، ۲۰۲۰). بنابر این، بر اساس این فرضیه، کرونا پدیده‌ای کاملاً طبیعی است و نمی‌تواند توسط قدرتهایی مانند آمریکا ساخته شده باشد؛ زیرا این ویروس، خود آنان را نیز درگیر کرده است.

اما طبق دیدگاه دوم که طرفداران زیادی نیز دارد، فرضیه ساختگی بودن این ویروس مطرح شده است. این فرضیه، کرونا را ساخته دست محققان در آزمایشگاهها با اغراض خاص می‌داند. مؤید این فرضیه، تولید و استفاده از ویروس‌های بیولوژیکی است که پیش از گسترش کرونا بارها از سوی قدرتهای جهانی علیه اهداف مشخص استفاده شده و سابقه آن در گزارشهای متعدد تاریخی جمع‌آوری شده است که به تولید و استفاده از ویروس‌های ساختگی از دوران یونان باستان تا دوره معاصر از سوی کشورهایمانند انگلستان (۱۷۶۳ م و ۱۹۴۰ م)، آلمان (۱۹۱۴-۱۹۱۸ م)، فرانسه، مجارستان، ایتالیا، ژاپن، لهستان و اتحاد جماهیر شوروی (در فاصله دو جنگ جهانی)، کانادا (۱۹۴۰ م) و ایالات متحده آمریکا (از دهه ۱۹۴۰ م) اشاره دارد. لذا این امر، فرضیه ساختگی بودن ویروس کرونا را نیز قوت بخشیده است.

ولادیمیر ژیرینفسکی، نایب رئیس دومای روسیه و نیکلاس مادورو، رئیس جمهور ونزوئلا از نخستین کسانی بودند که آمریکا را عامل اصلی تولید و انتشار ویروس کرونا در چین معرفی کردند.^۱ ایگور نیکولین، دانشمند و زیست‌شناس روس با طرح این موضوع که چینی‌ها از هزاران سال پیش تاکنون حیوانات مختلف را می‌خوردند، این سؤال را مطرح کرد که چرا طی ۲۰ سال گذشته بیماری‌هایی مانند ویروس کرونا پدید آمده‌اند؟ وی با اشاره به سابقه آمریکا در ایجاد آزمایشگاههایی برای آزمایشهای غیر متعارف در خارج از آمریکا، تأکید کرد ویروس کرونا سلاح بیولوژیک آمریکاست که از آن برای کنار زدن دشمنان خود از جمله چین و ایران استفاده می‌کند. از دیدگاه این اندیشمند و بسیاری دیگر، جنگ بیولوژیک شیوه‌ای است که ایالات متحده حداقل در هفت دهه اخیر استفاده از آن را علیه کشورهایی که

1. <https://sccr.ir/news/10610/1>

2. <https://www.yjc.ir/fa/news/7276375>

منافع این کشور را به خطر می‌اندازند، در دستور کار خود قرار داده است که اوج به کارگیری این شیوه نیز به جنگ آمریکا با ویتنام و پس از آن بازمی‌گردد.^۱

آنچه از دیدگاه برخی، فرضیه ساختگی بودن ویروس کرونا توسط آمریکا را تقویت کرده، اعتراف ویلیور راس، وزیر بازرگانی آمریکا در گفتگو با شبکه تلویزیونی فاکس نیوز است که به نقش ایالات متحده در شیوع این بیماری در چین اذعان کرد و شیوع کرونا را در چین، در راستای تسهیل روند بازگشت مشاغل به ایالات متحده توصیف کرد.^۲ آیت‌الله خامنه‌ای بر اساس این شواهد، احتمال حمله بیولوژیکی ایالات متحده در خصوص ویروس کووید ۱۹ را دور از انتظار ندانسته و از این نظر، ادعای کمک این کشور را به ایران برای مواجهه با کرونا نپذیرفتند. ایشان فرمودند: «آمریکایی‌ها خودشان متهم به تولید این ویروس هستند. البته نمی‌دانیم این اتهام چقدر صحت دارد؛ اما با وجود این اتهام، کدام انسان عاقلی کمک از این کشور را قبول می‌کند ... به آمریکایی‌ها هیچ اعتمادی نیست؛ زیرا ممکن است داروهایی را ارسال کنند که ویروس را در ایران شایع تر و یا ماندگار کند و یا حتی ممکن است افرادی را به عنوان درمان‌کننده بفرستند تا ببینند اثرگذاری این ویروسی را که گفته می‌شود بخشی از آن فقط مخصوص ایران ساخته شده، چگونه بوده و اطلاعات خود را تکمیل و دشمنی خود را بیشتر کنند.» (۱۳۹۹/۰۳/۰۱)

دلیل دیگری که فرضیه ساختگی بودن ویروس کرونا را تقویت می‌کند، هماهنگی آن با سیاست کاهش جمعیت جهان از سوی قدرتهای غربی، به ویژه ایالات متحده آمریکا است. برخی پیشینه این سیاست را به سند کسینجر که در سال ۱۹۷۴ میلادی به طور محرمانه به نیکسون، رئیس جمهور وقت آمریکا ارائه کرد، می‌داند. در این سند آمده است: «جهان غرب به واردات مواد معدنی و مواد خام از کشورهای در حال توسعه وابسته است و رشد جمعیت این کشورها به مصرف بیشتر منابع طبیعی توسط خودشان و همچنین مسائلی نظیر بی‌ثباتی احتمالی منجر می‌شود و موجب کاهش دسترسی آمریکا به منابع طبیعی آنها و در نهایت، تهدید اقتصاد و سیاست آمریکا خواهد شد.»^۳ به دنبال این گزارش، سیاست کاهش جمعیت کشورهای در حال توسعه در اولویت آمریکا قرار گرفت که کرونا نیز در راستای همین سیاست قرار می‌گیرد.

بر اساس این شواهد، فرضیه ساختگی بودن ویروس کرونا و گسترش عمدی آن برای اهدافی مشخص، تقویت می‌شود؛ اما می‌توان گفت احتمالاً به صورت ناخواسته این ویروس به تمام مناطق جهان و بیش از ۲۰۰ کشور جهان توسعه پیدا کرده و از جمله کشور یا کشورهای مهاجم را نیز به صورت گسترده درگیر کرده است.

1. <https://www.islamtimes.org/fa/article/846901>

2. <https://www.yjc.ir/fa/news/7276375>

3. <https://www.farsnews.ir/news/14000420000025>

ز) نظم مطلوب و پیشنهادهای برون‌رفت از بحران

منطبق با الگوی روش شناختی اسپریگنز، دو گام بعدی در مدل وی پس از طی مراحل مشاهده و شناسایی ریشه‌های بحران، ارائه تصویری از نظم مطلوب و پیشنهاد برای برون‌رفت از بحران است. بر اساس این مدل، تشخیص بحران و شناخت ریشه‌های آن به تنهایی برای رفع بحران کافی نیست؛ بلکه تصویر نظم مطلوب، یعنی نظمی که در زمان بحران وجود ندارد نیز باید ترسیم و سپس راه برون‌رفت از بحران موجود معرفی شود. پیش‌بینی نظم مطلوب در وضعیت حاد موجود، با توجه به مجموعه ضعفها، نواقص و ابهامهای ناشی از علل و ریشه‌های کرونا و پیامدهای موجود و احتمالی آن در آینده جهان، نیازمند صرف زمان برای آشکارتر شدن تمام ابعاد این پدیده، استنادات و ادله کافی برای فهم علت واقعی به وجود آمدن این ویروس و برطرف شدن ابهامها پیرامون آن در دوره پساکروناست. با توجه به آنکه در وضعیت فعلی هنوز وارد دوره پساکرونا نشده‌ایم و تمام ابعاد و زوایای این پدیده به طور کامل آشکار نشده و هیچ برآورد روشنی نیز از دامنه و تداوم آن وجود ندارد؛ بنابر این، ارائه تصویری دقیق از نظم آرمانی نیز امکان‌پذیر نیست. این امر در گرو تلاش و کوشش محققان برای رفع نواقص موجود با ابزار خرد، علم و استفاده از تجارب مفید بشری و تاریخی است. اما در این شرایط تا حدودی می‌توان به این سؤال پاسخ داد که برای خروج از این بحران چه راه‌هایی وجود دارد و راه نجات و در امان ماندن از پیامدهای نامطلوب این بحران جهانی چیست. برخی از پیشنهادها در این زمینه قابل طرح‌اند که می‌توانند مسیر برون‌رفت از بحران موجود را هموار کنند.

- اطلاع‌رسانی دقیق، وسیع و پیوسته از مراکز معتبر علمی و تحقیقاتی همراه با پابندی دقیق به آخرین یافته‌های علمی جهان؛

- تقویت بنیه‌های دینی و عدم توجه به خرافات و شایعات بی‌اساس با محوریت متخصصان علمی و مذهبی؛

- تقویت سایتها و پادکستهای دینی همراه با ایجاد بسترهای مجازی برای رویدادها و مراسم مذهبی، هیئتها و زیارتها، برای کاستن از اثرات سوء بحران شیوع کرونا در جوامع دینی و جلوگیری از تضعیف باورهای مذهبی مردم؛

- بسیج ملی و تشکیل گروههای جهادی برای مقابله با پیامدهای ناگوار اجتماعی و کاستن از آسیبهای روانی در کشورهای مختلف؛

- حرکت در مسیر ائتلاف و اتحاد میان مذاهب و ادیان آسمانی با تأکید بر مشترکات اعتقادی؛

- صرف نظر از اثبات یا عدم اثبات فرضیه ساختگی بودن ویروس کرونا و استفاده از آن به عنوان سلاح بیولوژیک، با توجه به تجارب مسلم تاریخی و نیز در نظر گرفتن این واقعیت که نظام سلطه جهانی التزامی به اصول انسانی، اخلاقی و الهی ندارد، ضرورت پیش‌بینی تمهیدات لازم و اتخاذ سیاست‌های مراقبتی برای مقابله با این گونه توطئه‌های قدرتهای سلطه‌گر و کاهش اثرات آنها موضوعیت دارد. در این شرایط، لازم است ضمن بازنگری در شیوه‌های مقابله با سلاح‌های در حال ظهور در حوزه‌های مختلف نظامی، اجتماعی، بهداشتی و غذایی، خود را به ابزارهای دفاعی نوین در این حوزه‌ها مجهز سازیم. در کنار آن، تقویت آمادگی اجتماعی از طریق ارتقای آموزش‌های مدنی به صورت رسمی حائز اهمیت است.

پیشنهاد‌های مذکور را می‌توان حداقل‌هایی به شمار آورد که برای هماهنگی میان جوامع و گروه‌های مختلف برای فائق آمدن بر بحران‌های اجتماعی بسیار حائز اهمیت‌اند. با این وجود، مواجهه با بحران جدید کرونا، به دلیل بی‌سابقه یا کم‌سابقه بودن آن، حتماً نیازمند تحقیقات مفصل‌تر همراه با طی کردن مراحل آزمون و خطا خواهد بود.

ح) نتیجه‌گیری

یافته‌های تحقیق نشان می‌دهد کرونا بحرانی فراگیر و بی‌سابقه در جهان ایجاد کرده و نظم بین‌الملل را تحت تأثیر قرار داده است؛ پیامدها و تأثیراتی که از هم‌اکنون در جهان مشاهده می‌شود. این تأثیرات شامل پیامدهای اقتصادی، سیاسی و امنیتی فراوان در گستره جهانی و روابط بین‌الملل است. از این رو، بحران کرونا می‌تواند نظم جدیدی در سیاست بین‌الملل به وجود آورد. از این پس باید انتظار داشت تهدیدات زیست‌محیطی و بهداشتی در کنار جنگ‌های تروریستی و ستیزش‌های منطقه‌ای و... امنیت جوامع و دولت‌ها را با چالش‌های جدی روبه‌رو سازد. احتمالاً در سالهای آینده موضوعات مربوط به محیط‌زیست، بهداشت و مقابله با بیماری‌های واگیردار، بخشی از سازوکارهای مربوط به امنیت انسانی، اجتماعی و راهبردی تلقی خواهند شد. شاید مهم‌ترین دلیل تشدید این پیامدها را بتوان در ناکارآمدی مدیریت موجود در نظام بین‌الملل، عملکرد ضعیف قدرتهای جهانی و ساختارهای بین‌المللی، از جمله سازمان ملل متحد، بانک جهانی، صندوق بین‌المللی پول و نهادهای دیگر جستجو کرد؛ زیرا ساختار موجود در نظام بین‌الملل از سازوکارهای مناسبی برای حفظ صلح و امنیت بین‌المللی و از چارچوبی عادلانه در زمینه اقتصاد بین‌المللی و توسعه متوازن اقتصادی کشورها برخوردار نیست و این مسائل، مشکلات موجود در بجهت بحران کرونا را دو چندان کرده است. اثبات ناکارآمدی مدیریت بین‌المللی با شیوع بیماری کرونا در جهان، می‌تواند ضرورت تغییر و تحولات جدی در نظام بین‌الملل را نشان دهد. با ارزیابی دامنه ویرانی‌ها و خسارت‌های اقتصادی، اجتماعی و سیاسی ناشی از شیوع جهانی بیماری کرونا، می‌توان بستر شکل‌گیری نظم نوین جهانی را در دوره پسا کرونا فراهم ساخت.

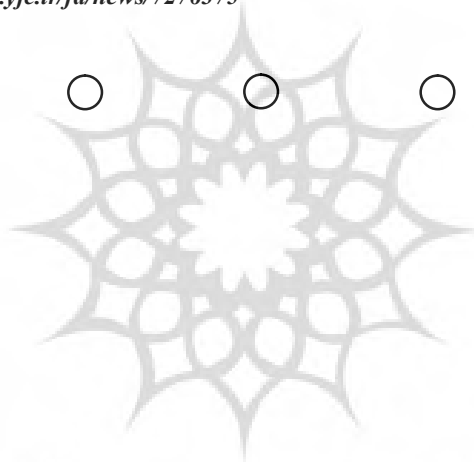
منابع

- آشوری، داریوش (۱۳۸۷). *دانشنامه سیاسی*. تهران: مروارید، چ شانزدهم.
- اسپریگنز، توماس (۱۳۸۲). *فهم نظریه‌های سیاسی*. ترجمه فرهنگ رجایی. تهران: آگاه.
- جمالی، حسین (۱۳۸۵). *تاریخ و اصول روابط بین‌المللی*. قم: پژوهشکده تحقیقات اسلامی، چ پنجم.
- جی کورتیس، آنتونی (۲۰۰۰). *روان‌شناسی سلامت*. ترجمه فرامرز سهرابی. تهران: طلوع دانش.
- جیمز، ویلیام (۱۳۷۶). *دین و روان*. ترجمه مهدی قانعی. تهران: سازمان انتشارات و آموزش انقلاب اسلامی.
- ستوده، محمد (۱۳۹۶). *نظریه‌های روابط بین‌الملل*. تهران: پژوهشگاه فرهنگ و اندیشه اسلامی.
- علی‌بابایی، غلامرضا (۱۳۸۵). *فرهنگ روابط بین‌الملل*. تهران: دفتر مطالعات سیاسی و بین‌المللی وزارت امور خارجه.
- گل‌محمدی، احمد (۱۳۸۱). *جهانی شدن؛ فرهنگ، هویت*. تهران: نی.
- لویبرلو، هنری (۱۳۷۱). *استوس دائمی*. ترجمه عباس قریب. مشهد: درخشش.
- ملک‌زاده، محمد (۱۳۹۹). *قدرت نرم در روابط بین‌الملل*. تهران: پژوهشگاه فرهنگ و اندیشه اسلامی.
- مهرآرا، علی‌اکبر (۱۳۷۳). *زمینه روان‌شناسی اجتماعی*. تهران: مهر داد.
- Alibabaei, Gholamreza (2006). *Culture of International Relations*. Tehran: Office of Political and International Studies, Ministry of Foreign Affairs.
- Ashouri, Dariush (2008). *Political Encyclopedia*. Tehran: Morvarid Publishing, 16th edition.
- Carus, W.S. (2017). *A Short History of Biological Warfare: From Pre-History to the 21st Century*. National Defense University Press, Washington, D.C.
- Dashdorj, Zorigt (2020). "A New Version of Globalization May Emerge". *Austrian Economic Center*, 18 April. <https://www.austriancenter.com/new-globalization-emerge/>
- Dasilva, E.J. (1999). "Biological warfare, bioterrorism, biodefence and the biological and toxin weapons convention". *EJB Electronic Journal of Biotechnology*, 2(3): 99-129.
- Gartner, Heinz (2020). "Multipolare Welt hat Geist von Helsinki verloren". <https://www.umweltdialog.de/de/politik/Politik-Gesellschaft/2020/Multipolare-Welt-hat-Geist-von-Helsinki-verloren.php>
- Gen, Major & Johan Frank (2020). "COVID-19: Herausforderungen für die europäische Sicherheit und ausgewählte Krisenregionen". *Institut für Friedenssicherung und Konfliktmanagement (IFK)*, Landesverteidigungsakademie Wien: http://www.fatt.at/Portals/0//BlogItems/PDF/ifk_monitor_62_covid_19_spezial_apr_20_web.pdf
- Golmohammadi, Ahmad (2002). *Globalization; Culture, Identity*. Tehran: Ney Publishing.

- J. Curtis, Anthony (2000). **Health Psychology**. Translated by Faramarz Sohrabi. Tehran: Tolo Danesh Publications.
- Jamali, Hossein (2006). **History and Principles of International Relations**. Qom: Islamic Research Institute, Fifth Edition.
- James, William (1997). **Religion and Psychology**. Translated by Mehdi Ghaeni. Tehran: Islamic Revolution Publishing and Education Organization.
- Kumar, A. & et al (2011). “**Review Paper: Biological Warfare, Bioterrorism and Biodefence**”. *J. Indian Acad Forensic Med*, 33(1).
- Lupirloo, Henry (1992). **Permanent Stress**. Translated by Abbas Gharib. Mashhad: Derakhsh Publications.
- Malekzadeh, Mohammad (2020). **Soft Power in International Relations**. Tehran: Institute of Islamic Culture and Thought.
- Mehrara, Ali Akbar (1994). **Social Psychology**. Tehran: Mehrdad Publications.
- Myers, Steven Lee (2020). “**China's Omnivorous Markets Are in the Eye of a Lethal**”. In: <https://www.nytimes.com/2020/01/25/world/asia/china-markets-coronavirus-sars.html>
- Schäferm, Sebastian; Daniel Martinek & Babrik Kushwaha (2020). “**COVID-19 in the Danube Region- resilience or reversion of european Integration?**”. *Institut für Donauregion und Mitteleuropa (IDM)*, http://www.fatt.at/Portals/0//BlogItems/PDF/IDM_PPS_1_2020.pdf
- Schönborn, Kardinal (2020). “**Werden Globalisierung korrigieren müssen**”. *DerStandard*, 22 March: <https://www.derstandard.at/story/2000116030870/kardinal-schoenborn-werden-globalisierung-korrigieren-muessen>
- Sotoudeh, Mohammad (2017). **Theories of International Relations**. Tehran: Institute of Islamic Culture and Thought.
- Springs, Thomas (2003). **Understanding Political Theories**. Translated by Farhang Rajaei. Tehran: Agah Publications.
- Tyrrell, D.A. (1965). “**Cultivation of a Novel Type of Common-Cold Virus in Organ Cultures**”. *British Medical Journal*, 1(5448): 1467-70.
- Visy, J.M. (1991). “**Homocystinuria due to 5, 10-methylenetetrahydrofolate reductase deficiency revealed by stroke in adult siblings**”. *Neurology*, 41(8): 1313-5.
- Yawei Zhang, General [Editor] (2008). **Encyclopedia of global health**. Los Angeles: Sage Publications.
- Zilinskas, R.A. (1990). “**Terrorism and biological weapons: Inevitable alliance?**” *Perspectives in Biology and medicine*, 34(1): 44-72.
- Zilinskas, R.A. (1992). **The microbiologist and biological defense research: Ethics, politics and international security**.
- <https://en.unesco.org/news/290-million-students-out-school-due-covid-19-unesco-releases-first-global-numbers-and-mobilizes>

۴۷۲ ◊ بررسی پیامدهای بحران کرونا در جهان بر مبنای روش اسپریگنز

- <https://plus.irna.ir/news/83775950>
- <https://sccr.ir/news/10610/1>
- <https://www.bbc.com/persian/blog-viewpoints-52091534>
- <https://www.bbc.com/persian/business-52004383>
- <https://www.dw.com/fa-ir>
- <https://www.farsnews.ir/news/14000420000025>
- <https://www.irna.ir/news/83736063>
- <https://www.irna.ir/news/83769286>
- <https://www.islamtimes.org/fa/article/846901>
- <https://www.javanonline.ir/fa/news/997091>
- <https://www.mizanonline.com/fa/news/609835>
- <https://www.radiofarda.com/a/30805174.html>
- <https://www.radiofarda.com/a/un-warns-world-faces-generational-catastrophe-over-school-closures/30765531.html>
- <https://www.yjc.ir/fa/news/7276375>

پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی
پرتال جامع علوم انسانی